

ŽENE ZA ŽENE
SOLIDARNOSĆU DO PROMJENA

Prikazi rodno odgovornih politika na različitim nivoima vlasti u BiH

Kritički prikaz tri aktuelna akciona plana: Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine, Akcioni plan rodne ravnopravnosti opštine Gradiška i Gender akcioni plan Općine Novo Sarajevo

Prikazi rodno odgovornih politika na različitim nivoima vlasti u BiH

*

**Kritički prikaz tri aktuelna akciona plana: Gender akcioni plan Bosne i
Hercegovine, Akcioni plan rodne ravnopravnosti opštine Gradiška i
Gender akcioni plan Općine Novo Sarajevo**

Autorice:

**Aida Feraget, Aida Pašić, Daria Vidović, Iskra Leko, Milica Šukalo, Nedžada Avdić,
Šejla Uzunović i Željka Katanić**

Sarajevo, oktobar 2020.

Naslov: Prikazi rodno odgovornih politika na različitim nivoima vlasti u BiH. Kritički prikaz tri aktuelna akciona plana: Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine, Akcioni plan rodne ravnopravnosti opštine Gradiška i Gender akcioni plan Općine Novo Sarajevo

Autorice: Aida Feraget, Aida Pašić, Daria Vidović, Iskra Leko, Milica Šukalo, Nedžada Avdić, Šejla Uzunović i Željka Katanić

Uredila: Aida Feraget

Lektura: Lamija Kadić

Naslovnica i prelom: Medina Muhamedagić

Izdavač: Akademija za žene

Za izdavača: Maja Gasal Vražalica

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njegovih dijelova je dozvoljeno, uz prethodno pismeno informisanje izdavača na mail: info@afw.ba. Ova publikacija se realizuje uz finansijsku podršku European Endowment for Democracy (EED). Stavovi i mišljenja izneseni su autorski i ne predstavljaju nužno i izričite stavove donatora. Autorice odgovaraju za svoj tekst.

SADRŽAJ

Predgovor

1. Uvod
2. Gender akcioni planovi – uopštene informacije
3. Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine (GAP BiH) za period 2018 – 2022. godine
4. Kratka analiza – Akcioni plan rodne ravnopravnosti opštine Gradiška
5. Analiza Gender akcionog plana Općine Novo Sarajevo za period 2018 – 2022. godine
6. Umjesto zaključka - Kako do rodno senzitivnih politika, glavni nalazi i preporuke

O autoricama, urednici i Akademiji za žene

Korištena literatura

PREDGOVOR

Publikacija koja je pred vama rad je polaznica programa “Žene za žene – ženskom solidarnošću do promjena“, koji sprovodi Akademija za žene, uz finansijsku podršku European Endowment for Democracy (EED). Ovim projektom smo povezale žene različitih dobnih skupina, koje su aktivne u različitim oblastima javnog života, kako bismo se osnažile da zajedničkim djelovanjem pravimo pozitivne društvene promjene. Primarni cilj projekta je bio političko opismenjavanje žena, kako onih koje djeluju u političkim subjektima, tako i onih koje nisu članice političkih stranaka, ali prate društveno-politička dešavanja i aktivne su u svojim zajednicama.

Osim interaktivnih predavanja, naš zajednički rad se odnosio i na generalne i pojedinačne analize gender akcionih planova. Naša edukacija je bila posvećena lokalnom nivou, ali i onome gdje smo mi u izbornim procesima i koliko su kampanje vjerodostojne, bazirane na stvarnim pokazateljima, kao i tome kako se mi kao kandidatkinje, ali i biračice, možemo pripremiti i sudjelovati u tom procesu na jedan sasvim drugačiji način, način koji nerijetko iziskuje rad, energiju i trošenje svog slobodnog vremena, ali rezultat biva vrijedan toga – postajemo bogatije znanjem i informacijama sa kojima možemo argumentirano nastupati kako prema javnosti, tako i u svom mikrosvijetu. Publikacija daje pregled rodničkih politika na različitim nivoima vlasti u BiH, kroz analizu aktuelnih gender akcionih planova. Sa ciljem stvaranja šireg konteksta razumijevanja rodno osjetljivih politika u Bosni i Hercegovni, dat je osvrt na aktuelni GAP BiH, GAP Općine Novo Sarajevo, u Kantonu Sarajevo, u Federaciji BiH i GAP opštine Gradiška u RS-u. Sva literatura na koju smo se pozivale, parafrazirale je ili citirale tokom rada nabrojana je na kraju dokumenta u dijelu: Korištena literatura.

Ova analiza predstavlja naš način da naučimo i osvijestimo koliko toga bitnog prolazi pored nas neopaženo, koliko su naše kritike ili pohvale zvaničnika na različitim nivoima vlasti u BiH utemeljene, te kako u budućnosti trebamo birati osobe koje će nas predstavljati, a ne samo površno glasati, te kako porediti obećanja sa njihovom realizacijom. Nadamo se da smo uspjele ukazati na problematična mjesta i ponuditi neke od načina kako doći do rodno osjetljivijih politika, i još važnije, da smo uspjele istaći nesklad između onoga što sada imamo u realnosti i onoga što bi moglo biti ukoliko bi se mjere sprovodile.

1. UVOD

Ustavi Bosne i Hercegovine (BiH) i entiteta, Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) i Republike Srpske (RS), garantuju najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava. *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i sloboda (Evropska konvencija)* je sastavni dio Ustava BiH, a prava iz ovog dokumenta i pratećih protokola imaju snagu ustavnih odredbi. To podrazumijeva da cjelokupno domaće zakonodavstvo i praksa moraju biti u skladu sa pravima garantovanim u *Evropskoj konvenciji*, uključujući zabranu diskriminacije po bilo kojoj osnovi, što podrazumijeva i invaliditet. U Aneksu I, uz Ustav BiH, integrirane su i najvažnije međunarodne konvencije za zaštitu ljudskih prava, što podrazumijeva obavezu države na usaglašavanje svojeg zakonodavstva, politika i prakse sa odredbama ovih dokumenata. Uključivanjem ovih dokumenata i njihovih odredbi u Ustav/e BiH, država štiti ljudska prava kao jedan od osnovnih zadataka svog djelovanja.

Rodna ravnopravnost je jedno od temeljnih ljudskih prava i od suštinskog je značaja za svaku demokratsku sredinu. S obzirom da je lokalni nivo vlasti onaj nivo sa kojim su građani i građanke u najneposrednijem kontaktu, on predstavlja najvažniju instancu za borbu protiv vidljivih i nevidljivih oblika neravnopravnosti, te promociju suštinski ravnopravnog društva. Lokalna vlast je u mogućnosti da kroz nadležnosti i saradnju s najrazličitijim lokalnim grupama i drugim akterima konkretno radi na postizanju ravnopravnosti između žena i muškaraca.

Neki od osnovnih principa rodne ravnopravnosti su sljedeći: Ravnopravnost žena i muškaraca je fundamentalno pravo; Da bi rodna ravnopravnost bila zagarantirana, moraju se rješavati pitanja višestruke diskriminacije i nepovoljnog položaja žena; Podjednako učešće žena i muškaraca u procesima odlučivanja je preduvjet za ravnopravnost; Uključivanje rodne perspektive u sve aktivnosti lokalne i regionalne uprave je neophodno u procesu poboljšanja ravnopravnosti između žena i muškaraca.

Pored toga što je fundamentalno ljudsko pravo i temelj demokratskog društva, rodna

ravnopravnost ima ključnu ulogu u podsticanju ekonomskog rasta, stvaranju radnih mjesta i smanjenju siromaštva. Da bi se rodna perspektiva integrirala u politiku, primjenjuje se rodni mainstreaming (eng. gender mainstreaming) koji se definiše kao set mjera, koraka i procesa koje primjenjujemo pri planiranju, provođenju i nadgledanju zakona, podzakonskih akata, programa, projekata, aktivnosti i budžeta kako bismo imali podjednak utjecaj i transformativni učinak na žene i muškarce, djevojčice i dječake, kao i sve različite društvene grupe među njima.¹

U društvima poput našeg, u kojem postoje značajne rodne razlike u svim segmentima života, svjedočimo nesrazmjeru u pogledu pristupa i kontrole ekonomskih i drugih društvenih resursa. Muškarci i žene su samo naizgled ravnopravni, a rodno zasnovana nejednakost, osim konkretnih ekonomskih, psiholoških i socijalnih posljedica koje ostavlja na ljude i utječe na kvalitet njihovog života, ograničava i ekonomski rast i umanjuje mogućnost smanjenja siromaštva.

Za implementaciju ideja i ciljeva koje akcioni planovi i programi propisuju osigurana su odgovarajuća sredstva, jer samo tako mogu biti neophodan alat za unapređivanje rodne ravnopravnosti. Veliko je pitanje kako se ta sredstva raspoređuju i troše. Uvođenje rodne perspektive u javne politike podrazumijeva dodjelu potrebnih finansijskih sredstava, što, u suštini, predstavlja koncept rodno odgovornog budžetiranja. Rodno odgovorno budžetiranje je neophodno sredstvo koje podrazumijeva poštivanje načela ravnopravnosti spolova tokom pripreme budžeta, te raspodjele i dodjele finansijskih resursa. Ono zahtijeva da se urade potrebne intervencije kojima će se rješavati pitanje rodnog nesrazmjera u politikama, planovima i izvršenjima budžeta na svim nivoima vlasti i uprave. Rodno odgovorno budžetiranje na taj način pruža garanciju da će stvarne potrebe žena biti uvrštene u budžetske politike.²

U nastavku predstavljamo tri aktuelna gender akciona na tri nivoa vlasti u našoj zemlji. Cilj nam nije bila komparativna analiza, iako bi ona svakako bila korisna, jer bi pokazala kako se različiti nivoi bave rodno odgovornim politikama i šta prepoznaju kao prioritete u svojim

¹ Definirano prema publikaciji Saše Gavrića (2020). Rodno senzitivni parlamenti, koja je dostupna na <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/16300.pdf>

² Citirano prema <https://arsbih.gov.ba/oblasti/rodno-odgovorno-budzetiranje/>

nadležnostima. Ipak, kako bi se kontekstualizirale rodno osjetljive politike, dat je osvrt na aktuelni GAP BiH, GAP Općine Novo Sarajevo, u Kantonu Sarajevo, u Federaciji BiH i GAP opštine Gradiška u Republici Srpskoj. Kroz prikaz GAP-a BiH i prikaz kako jedna od opština u RS-u planira i sprovodi svoje rodno odgovorne politike, te prikaz situacije u jednoj od opština u Kantonu Sarajevo ponudile smo širu sliku onoga što se dešava u BiH, ali i diskrepancije između ideala i stvarnosti.

Samo jedan od primjera ove diskrepancije jeste, npr, poticaj rađanju djece kroz jednokratnu pomoć, a dalje se sistem ne bavi time da dijete kasnije treba ići u vrtić, koliko ima javnih vrtića i koliko su dostupni. Još jedan primjer je da je žena za vrijeme porodiljnog odsustva sklonjena sa tržišta rada, nema primanja, ili su minimalna, ne može da napreduje i sl., a ta situacija je dodatno komplikovana i neravnopravna za žene ukoliko sistem nema neke rodno osjetljive mehanizme da žene koje se odluče da rađaju više djece održi u javnoj sferi, a ne da ih kroz rađanje i podizane djece zauvijek skloni u privatnu.

Za svaki gender akcioni plan je dat prikaz najvažnijih podataka, a posebna pažnja se posvetila traženju nelogičnosti i problematičnih dijelova. Na početku svakog dijela je dato nekoliko uvodnih rečenica o pojedinačnim gender akcionim planovima, na osnovu čega su napisani, ko ih je kreirao i zašto. Na kraju se daje zaključak o pojedinim aspektima rodno osjetljivih politika koje se sprovode u BiH.

2. GENDER AKCIONI PLANovi – UOPŠTENE INFORMACIJE

Bosna i Hercegovina je, nastavljajući pravnu tradiciju bivše Jugoslavije, u skladu sa poveljom UN-a, preuzela obaveze o promoviranju prava čovjeka, njegovog dostojanstva i vrijednosti ličnosti. Ravnopravnost spolova je osnovno pravo i zajednička vrijednost cijele Evropske unije i predstavlja neophodan uvjet za postizanje ciljeva EU koji se tiču razvoja, zapošljavanja i socijalne kohezije.

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH je donesen 2003. godine. Prema *Zakonu o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini* obaveza svakog nivoa vlasti se sastoji od analiza stanja spolova u određenoj oblasti, implementacije donesenih državnih politika kroz akcione planove za ravnopravnost spolova, te mjera za otklanjanje uočene neravnopravnosti spolova u određenoj oblasti, sa naglaskom da je implementacija ovog zakona najefikasnija na nivou lokalne zajednice.

Prvi *Gender akcioni plan* (GAP) na nivou države se usvaja 2006. godine, za period 2006 – 2011., a potom 2013. godine za period 2013 – 2017. GAP je strateški dokument iz oblasti ravnopravnosti spolova u BiH, usklađen sa obavezama i međunarodnim standardima koje proizlaze iz dokumenata Ujedinjenih nacija, Evropske unije i Vijeća Evrope. Osnovni cilj GAP-a BiH je ostvarivanje principa ravnopravnosti spolova u BiH u 15 oblasti javnog i privatnog života. Za svaku oblast definisane su aktivnosti, odgovorne institucije, partneri i vremenski okvir realizacije aktivnosti. Tokom provedbe aktivnosti iz GAP-a BiH vodilo se računa o poštovanju naznačenih rokova, ali su se pojavljivali i problemi finansijske i kadrovske prirode, koji su predstavljali prepreku realizaciji određenih aktivnosti u skladu sa predviđenom vremenskom dinamikom. Efikasnijoj implementaciji GAP-a BiH, doprinijela je uspostava *Finansijskog mehanizma za implementaciju Gender akcionog plana BiH*, za period 2009-2014. godina (FIGAP Program). Potpisivanjem *Sporazuma o zajedničkom finansiranju* FIGAP programa, između Vijeća ministara BiH i grupe donatora (razvojne agencije ambasada: Švedske, Austrije i Švajcarske), osigurana su sredstva za implementaciju GAP-a BiH.

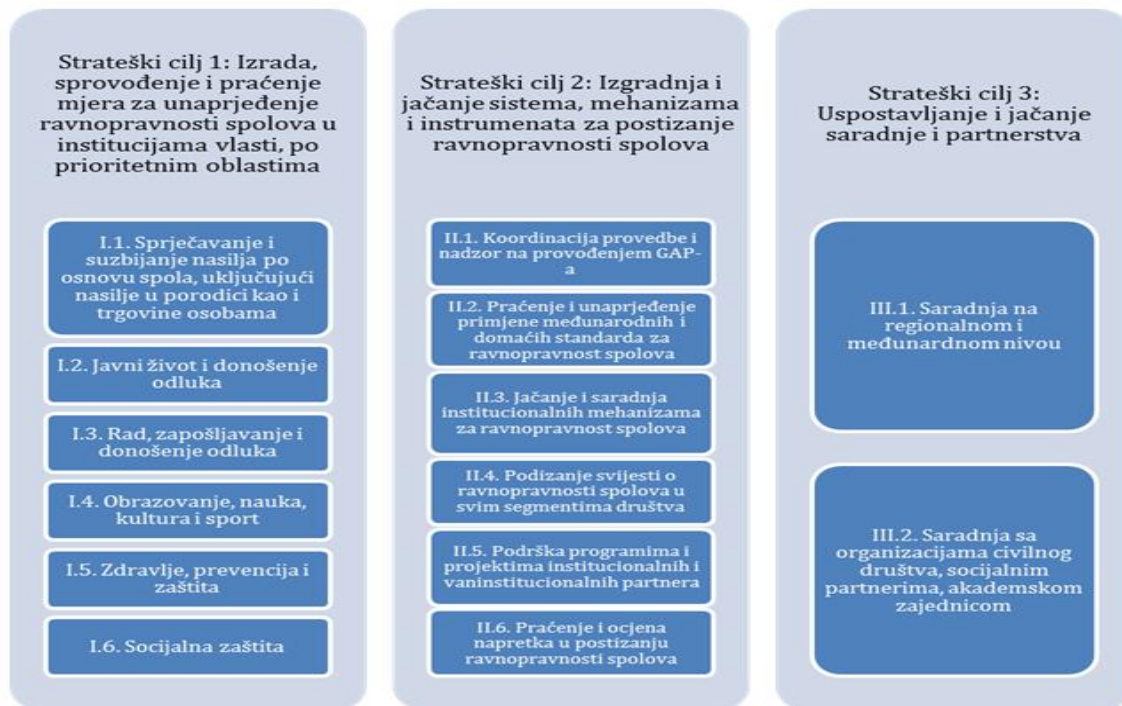
Osnivanje gender centara kako na državnom, tako i na entitetskom nivou, bio je jedan od uslova za ulazak Bosne i Hercegovine u Vijeće Evrope. Cilj djelovanja ovih centara je podrška uvođenju jednakosti i ravnopravnosti polova u sve oblasti života i rada kroz zakone, politike i programe, u saradnji sa domaćim i međunarodnim institucijama i organizacijama, a u skladu sa domaćim zakonima i međunarodnim konvencijama i sporazumima ratifikovanim od naše države. Usvajanje *Gender akcionog plana*, također, je bila obaveza Bosne i Hercegovine proistekla iz domaćih dokumenata, kao i međunarodnih obaveza preuzetih ratifikacijom konvencija iz oblasti ravnopravnosti polova.

Vijeće ministara BiH je po usvajanju prvog GAP-a zadužilo Agenciju za ravnopravnost polova BiH, pri Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH, da koordinira njegovim provođenjem, kao i sve nadležne institucije da se aktivno uključe u realizaciju planiranih aktivnosti. Vodilja ove saradnje je zajedničko uvjerenje da su rodno osjetljiva politika i rodna ravnopravnost jedan od ključnih elemenata demokratskog uređenja, neophodni za stabilan razvoj i sigurnost jednog društva.

3. GENDER AKCIONI PLAN BOSNE I HERCEGOVINE (GAP BIH) ZA PERIOD 2018 – 2022. GODINE

Dokument kojim se mi bavimo je treći dokument u ovoj oblasti koji sadrži strateške ciljeve, programe i mjere za ostvarivanje ravnopravnosti polova u svim oblastima društvenog života i rada. Plan sadrži mjere koje će biti provedene radi realizacije tri strateška cilja usmjerena na izradu, provođenje i praćenje programa mjera za unapređenje ravnopravnosti polova u institucijama vlasti po prioritarnim oblastima; izgradnju i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti polova; kao i uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva. Članom 24. *Zakona o ravnopravnosti spolova* u BiH (ZoRSBiH) utvrđene su obaveze svih institucija vlasti za preduzimanje odgovarajućih mjera radi provođenja odredbi propisanih ovim zakonom i GAP-om BiH.

Tabela 1. Strateških ciljeva preuzeta iz dokumenta GAP BiH³

U nastavku slijedi analiza odabranih oblasti unutar prvog i drugog strateškog cilja prikazanih u Tabeli 1, iz perspektive rodne ravnopravnosti i jednakih mogućnosti.

Strateški cilj 1, sa posebnim osvrtom na oblast „Sprječavanje i suzbijanje nasilja po osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, kao i trgovinu ljudima“

Bosna i Hercegovina, čiji je cilj da se u narednom periodu priključi evropskim integracijama, ima zadatak da uskladi svoje propise sa međunarodnim dokumentima kojima se regulira pitanje nasilja i trgovine ljudima (trafficking). Ovi dokumenti su mnogobrojni, a najvažnije je istaći dva: *CEDAW Konvencija UN-a o eliminaciji nasilja nad ženama (1979)*; *Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda 1325 – Žene, mir i sigurnost (2000)*. Država Bosna i Hercegovina je po članu II. Ustava obavezna osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ustav Bosne i Hercegovine pruža zaštitu od zlostavljanja,

³ Čitav tekst GAP-a BiH je dostupan na ovom linku: https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2018/11/GAP-BiH-2018-2022_B.pdf

nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (stav 3 (b)); pravo na fer suđenje u građanskim i krivičnim postupcima (stav 3 (e)); pravo na privatni i porodični život i smještaj (stav 3 (f)).

Ustav Bosne i Hercegovine garantira najviši stepen međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda time što je u njega inkorporirano 15 najvažnijih dokumenata za zaštitu ljudskih prava. Iako se u Bosni i Hercegovini zakonom zabranjuje diskriminacija, te garantira uživanje prava i sloboda predviđenih ovim dokumentom svim licima bez razlike po bilo kojem osnovu, uključujući i spol, u praksi je sasvim drugačija situacija. Nasilje nad ženama je svakodnevno sve prisutnije, te je povećana stopa nasilja nad ženama i djevojčicama u svim sferama njihovih života. Ono je izraženije i vidljivije u manjim gradovima i ruralnim sredinama. Često se dešava da se institucije sistema, nažalost, bave žrtvama nakon što se nasilje desi, a ne njegovom prevencijom.

U Bosni i Hercegovini veliki broj žena suočava se s problemom porodičnog nasilja. Naše društvo izgrađeno je na patrijarhalnim temeljima, tako da žene žrtve nasilja ne uživaju uvijek podršku društva i suočene su sa tradicionalnim predrasudama, te nerijetko nastavljaju život sa nasilnom osobom, prvenstveno zbog ekonomske zavisnosti i straha za djecu. Nasilje nad osobama sa invaliditetom je sve prisutnije u svim segmentima. Posebno je izraženo nasilje, pa i seksualno, nad ženama i djevojkama sa invaliditetom, te majkama koje imaju djecu sa poteškoćama u razvoju. Navedena kategorija je na margini, bilo da je riječ o zaštiti od strane policije, pravosuđa, ekonomskog osnaživanja, obrazovanja, zapošljavanja ili učešća u javnom životu.

Zakon ne prepoznaje djevojčice, djevojke i žene sa umanjenim intelektualnim sposobnostima, one su izjednačene, uz obrazloženje da su ravnopravne sa tipičnom populacijom. Ako je djevojka hronološke dobi od 20 godina, fizičke konstitucije djevojčice od 10 godina, intelektualnog razvoja djevojčice od 4 godine nad kojom je izvršeno nasilje, zakon je tretira kao odraslu osobu i shodno tom se određuje kazna nasilniku. Ona nema nikakve podrške jer se tretira kao odrasla osoba što jeste samo po svojoj po hronološkoj dobi. Kada dođe na opservaciju i pregled takođe se tretira kao odrasla osoba tipičnog razvoja, te joj se ne pruža stručna pomoć od strane defektologa, dječijeg psihologa ili drugih stručnjaka zavisno od vrste

i stepena invaliditeta. U manjim gradovima u centrima za socijalni rad, domovima zdravlja, kao ni policiji, ne postoji zaposlen stručni kadar za pomoć osobama sa invaliditetom. Također, ne postoje ni prilagođene sobe opremljene za ispitivanje, odnosno opservaciju.

U domovima zdravlja nema ginekoloških stolova za žene sa invaliditetom što utiče na njihovo dostojanstvo, pored pretrpljenog nasilja. Česti su slučajevi da policija i tužilaštvo kažu da djevojčice i žene sa dijagnozom i intelektualnim poteškoćama, kao i gluhe i nagluhe žene i djevojčice, nad kojim je izvršeno seksualno nasilje ili druga vrsta nasilja, nisu validni svjedoci, i to isključivo zbog nepostojanja stručnog kadra za komunikaciju sa njima. Činjenica je da se u policijskim stanicama i pravosuđu, kao i drugim institucija sistema rijetko može naći službenik koji poznaje znakovni jezik.

Strateški cilj 1, sa posebnim osvrtom na analizu stanja u oblasti obrazovanja, kulture, sporta, zdravstvene i socijalne zaštite osobe sa invaliditetom u BiH

Uprkos pozitivnim promjenama poput usvajanja *UN Konvencije* o pravima osoba sa invaliditetom, koja je pravno obavezujuća za države potpisnice progresivnih nacionalnih politika i postojanja kvalitetnih usluge u zajednici, u Bosni i Hercegovini osobe sa intelektualnim i psihosocijalnim poteškoćama još uvijek se susreću sa marginalizacijom i socijalnom isključenošću. Mnogi su isključeni iz obrazovanja, zapošljavanja, zdravstvene zaštite i pristojnog mjesta za stanovanje, te ne mogu ostvariti svoje osnovno pravo na posao, brak ili glasanje, što rezultira doživotnom zavisnošću, siromaštvom i lošom kvalitetom života.

*Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom FBiH (2010-2014)*⁴ predviđa mjere promocije prava osoba sa invaliditetom i Konvencije, i to naročito u okviru poglavlja 2. Pristupačan život u zajednici i stanovanje kojim se predviđaju aktivnosti kao što su: promovisanje prava osoba sa invaliditetom, sa naglaskom na pravima žena i djece, kao i populacije koja živi u ruralnim sredinama; jačanja svijesti među osobama sa invaliditetima o

⁴ Čitav document je dostupan na [http://www.fbihvlada.gov.ba/file/Strategija%20za%20unapre%20C4%91enje%20prava%20i%20polo%20C5%BEaja%20osoba%20s%20invaliditetom%20u%20Federaciji%20Bosne%20i%20Hercegovine%20\(2016.-2021.\)%20.pdf](http://www.fbihvlada.gov.ba/file/Strategija%20za%20unapre%20C4%91enje%20prava%20i%20polo%20C5%BEaja%20osoba%20s%20invaliditetom%20u%20Federaciji%20Bosne%20i%20Hercegovine%20(2016.-2021.)%20.pdf)

njihovim pravima i kako ih mogu ostvariti; kampanje promovisanja učešća osoba sa invaliditetom u aktivnostima na lokalnoj razini, aktivnosti koje ciljaju na uklanjanje predrasuda prema populaciji, itd. Strategija u gotovo svim segmentima pominje neke mjere podizanja svijesti. I *Strategija unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u RS (2010–2015)* obuhvata mjere podizanja svijesti kako građana, tako i osoba sa invaliditetom u pojedinim segmentima ovog dokumenta.

Na brojna pitanja koje ova Konvencija pokreće, poput onog da li postoje programi obuke zaposlenih o pravima osoba sa invaliditetom, te na koji način se institucije nose sa stereotipima, predrasudama prema osobama sa invaliditetom – da li imaju pravilnike, sankcije za kršenja prava osoba sa invaliditetom, uključujući one zasnovane na spolu i dobi, odgovor institucija u primjeni ove Konvencije i zakona u BiH je nažalost zakazao. Svaka druga institucija ima program obrazovanja osoblja o raznim temama pa se, možda, može desiti da se neka od tema odnosi na prava osoba sa invaliditetom.

Edukacije u obliku seminara, okruglih stolova, treninga ili specificiranih treninga u oblasti inkluzivnog obrazovanja uglavnom obavljaju nevladine organizacije na sopstvenu inicijativu na koje pozivaju predstavnike određenih institucija, primarno obrazovnih. Neke institucije saraduju direktno sa odgovarajućim zavodima (Zavod za odgoj i obrazovanje učenika sa smetnjama u psihičkom i fizikom razvoju Tuzla, Edukacijsko- rehabilitacijski fakultet u Tuzli, Centar Vladimir Nazor u Sarajevu) u okviru inkluzije u obrazovanju, a drugih obaveznih i redovnih edukacija na temu: prava osoba sa invaliditeom, organizovanih od institucija u sistemu, nema.

Veoma mali broj institucija ima definisana pravila i procedure za postupanje i komunikaciju sa licima sa invaliditetom, a još manji broj je onih koje imaju utvrđene mehanizme prijave kršenja prava lica sa invaliditetom i mehanizme kontrole i sankcije za kršenje prava osoba sa invaliditetom. Samo u ponekim institucijama (primarno u oblasti zdravstva) postoje specifični dokumenti koji regulišu odnos prema osobama sa invaliditetom:

Posebna pravila i uputstva za postupanje i komunikaciju sa osobama sa invaliditetom ne postoje niti u jednoj službi socijalne zaštite Kantona Sarajevo. Samo su u 6 ustanova u

tuzlanskom kantonu zabilježene prijave od strane osoba sa invaliditetom. Postoje određene razlike u postojanju poštivanja prava osoba sa invaliditetom među istovrsnim institucijama (npr. u općinama u Kantonu Sarajevo na različit način regulišu usluge prema osobama sa invaliditetom). Veoma je mali broj zaposlenih osoba sa invaliditetom u institucijama i ustanovama naročito u obrazovnim i zdravstvenim koje zapošljavaju veliki broj ljudi. U Tuzli i Trebinju je izražena neproporcionalnost u odnosu zaposlenih žena i muškaraca sa invaliditetom. U Tuzli od 142 osobe sa invaliditetom, 18 je zaposlenih žena i 124 muškarca . U Trebinju, u 27 ispitanih institucija ukupno je zaposleno 196 osoba sa invaliditetom (150 muškaraca i 46 žena), a najveći broj zaposlenih osoba sa invaliditetom su ratni vojni invalidi. - U općinama Kantona Sarajevo (ukupno u 7 općina) zaposlena je 81 osoba s invaliditetom, od čega je 51 muškarac i 30 žena, muškarci većinom ratni vojni invalidi.⁵

Član koji se tiče obrazovanja podrazumijeva da sva djeca i odrasli sa invaliditetom imaju pravo na obrazovanje zasnovano na jednakim mogućnostima. Ovo podrazumijeva sve nivoe i stadije obrazovanja od predškolskog, osnovnog, pa do fakulteta i cjeloživotnog učenja. Djeca i mladi sa posebnim obrazovnim potrebama stižu obrazovanje u redovnim školama i prema programima prilagođenim njihovim individualnim potrebama. Djeca imaju pravo na individualni obrazovni program, prilagođen njihovim mogućnostima i sposobnostima uz obavezno određivanje defektološkog i logopedskog statusa. Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH ističe da se ovaj nivo obrazovanje zasniva, između ostalog, na poštivanju ljudskih prava i građanskih sloboda, uključujući zabranu svih oblika diskriminacije uključujući i na osnovu fizičkog ili drugog nedostatka. Ne pominju se posebno prava studenata sa invaliditetom.

⁵ Sve informacije i podaci koji se tiču osoba, te posebno žena, sa invaliditetom, navedene su u ovom dijelu prema izvještaju nevladinih organizacija: Primjena Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini u oblastima: podizanje javne svijesti (Član 8), pristupačnost (Član 9), jednakost pred zakonom (Član 12), pristup pravdi (Član 13), nezavisno življenje i uključenost u zajednicu (Član 19), obrazovanje (Član 24), zdravstvena zaštita (Član 25), žene sa invaliditetom (Član 6). Izvještaj je dostupan na: <http://icvabh.org/wordpress/wp-content/uploads/2015/07/Primjena-Konvencije-o-pravima-osoba-sa-invaliditetom-u-BiH.pdf>

Iako je Bosna i Hercegovina potpisnica svih međunarodnih povelja o zaštiti ljudskih prava, a pogotovo *Povelje UN-a* kojom je regulisano pravo na sport, mnoga prava se ne mogu ostvariti. U našoj zemlji još uvijek nema razvijene svijesti o utjecaju sporta na osobe sa invaliditetom, pogotovo osoba sa intelektualnim nedostacima. Osobe sa intelektualnim nedostacima u toku svog života nailaze na mnoge prepreke koje im uskraćuje društvo u kojem žive. Često su u životu uskraćeni nemogućnošću pristupa određenim kulturnim i sportskim objektima, a društvo nema razvijene svijesti o značaju učešća osoba sa intelektualnim teškoćama u lokalnu zajednicu. Veća pokretljivost, uključivanje u lokalnu zajednicu, samopouzdanje i aktivno bavljenje sportom dalo bi im veću mogućnost i za zaposlenje, a time bi se mogao smanjiti i stepen siromaštva osoba sa invaliditetom. Kako bi se situacija promijenila, neophodno je uraditi makar minimum koji podrazumijeva to da se omogući osobama sa poteškoćama u razvoju da se školuju u oblasti sporta i da budu sportski treneri/ce, sportski/e menadžeri/ce, edukatori/ce i ostalo. Također, promjena stava prema osobama sa intelektualnim poteškoćama mora biti kroz kontinuiran i sveobuhvatan plan. Osobe i udruženja koja se bave ovom kategorijom stanovništva kažu: „Ljudi trebaju vidjeti naše sportaše kako se natječu, te njihova lica i glasove na čelu našega pokreta; to je ono što otvara srca i umove i najsnažnije promiče uključivanje u prijateljstva, zajednice, zdravstvo, obrazovanje i zapošljavanje.“ I dodaju: „Ako želimo da svijet prihvati inkluziju, sportaši Specijalne olimpijade mogu i trebaju sudjelovati i izvan sportskog područja. Odnosno, sportaši trebaju biti uključeni i kao volonteri, treneri, službenici, prikupljači donacija, osoblje, članovi Odbora. Potrebno je, dakle, osposobiti više sportaša da budu vođe i osigurati njihovu aktivnu uključenost u važnim ulogama na svim razinama. Kada to učinimo, učit ćemo od naših sportaša, a oni će zauzvrat podučiti svijet o pravom značenju inkluzije.“⁶ I za kraj ovog dijela, ističemo da je za unapređenje sporta u Bosni i Hercegovini neophodno donošenje Uredbe na nivou BiH o finansiranju ženskih klubova u svim sportovima!

Strateški cilj 2, sa posebnim osvrtom na podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u raznim segmentima društva u Bosni i Hercegovini

⁶ Citirano prema https://skupstina.ks.gov.ba/sites/skupstina.ks.gov.ba/files/verifikacija_odluka_0.pdf

Drugi strateški cilj GAP-a BiH ima nekoliko prioriternih područja:

- Koordinacija provođenja i nadzor nad provođenjem *Gender akcionog plana BiH*;
- Praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova;
- Jačanje i saradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova;
- Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva;
- Podrška institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova;
- Praćenje i ocjena napretka u postizanju ravnopravnosti spolova.

Posebno područje koje ćemo analizirati u ovom dijelu teksta odnosi se na podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva. Smatramo da je čin podizanja svijesti o ravnopravnosti spolova izuzetno značajan i da predstavlja bitan preduslov za ostvarenje rodne ravnopravnosti u društvu, ili, drugim riječima, za adekvadnu i dosljednu provedbu GAP-a BiH i gender politike koju predlaže.

GAP BiH, u pogledu svijesti o ravnopravnosti spolova, naročito izdvaja ulogu odgoja u porodici i obrazovnog sistema, te medija.⁷ Pri tome ističe da je, u skladu sa razvojem i raširenošću novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija, moć medija sve veća, kao i uloga koju imaju u procesu oblikovanja svijesti i stavova građana i građanki. Ta činjenica implicira odgovornost medija da u svojim sadržajima i izvještavanjima, kao i u jeziku koji koriste, budu osjetljivi, poštuju ravnopravnost muškaraca i žena i njihovo inherentno dostojanstvo, da podstiču nediskriminaciju, ukazuju na postojanje rodno zasnovanog nasilja u društvu, te da osiguraju ravnopravnu medijsku zastupljenost oba spola.⁸

Na svijest o postojanju rodne neravnopravnosti u društvu u velikoj mjeri utječu i „promotivne aktivnosti i kampanje za podizanje svijesti javnosti o značaju ravnopravnog učešća muškaraca i žena, dječaka i djevojčica u svim oblastima života“.⁹ Pri tome se ne misli samo

⁷ Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine, str. 42.

⁸ Isto, str. 43.

⁹ Isto.

na medijske kampanje, nego također i na skupove i seminare, te obilježavanje određenih, značajnih datuma, poput sedmice ravnopravnosti spolova i 8. marta.

Posebne mjere koje trebaju biti provedene u periodu 2018 - 2022. koje *Gender akcioni plan za BiH* navodi (i koje se najvećim dijelom odnose na medije) su sljedeće:

- povećanje rodne osjetljivosti medija;
- obilježavanje značajnih datuma koji su povezani sa ravnopravnošću spolova;
- organizacija seminara, radionica i sl., koje za cilj imaju razvoj svijesti o problemu neravnopravnosti spolova, te uključuju i promotivne materijale, kao i one za učenje;
- redovne informacije i ažurne web stranice;
- otklanjanje diskriminacije u medijima;
- praćenje provedbi gender politike, npr. u pogledu zastupljenosti žena na različitim nivoima vlasti;
- medijsko prikazivanje/proizvođenje pozitivnih primjera rodne ravnopravnosti.¹⁰

Ukoliko imamo u vidu rečeno, na temelju svakodnevnog iskustva medijskog izvještavanja i konzumiranja raznolikih medijskih sadržaja u našem društvu, možemo zaključiti da gore navedene mjere još uvijek nisu u dovoljnoj mjeri provedene, te da, iako postoje pozitivni slučajevi, još uvijek postoji potreba da se mediji u Bosni i Hercegovni učine rodno senzitivnijim, te da se kao moćno sredstvo za promicanje ravnopravnosti spolova u BiH intenzivnije upotrebljavaju na takav način.

4. KRATKA ANALIZA - AKCIONI PLAN RODNE RAVNOPRAVNOSTI OPŠTINE GRADIŠKA

¹⁰ Isto, str. 44-45.

Na osnovu analize dokumenta koji predstavlja gender akcioni plan opštine Gradiška¹¹ donesenog u julu 2018. godine za period 2018-2020. godine, možemo izdvojiti nekoliko zapažanja:

Grad Gradiška je jedina opština/grad u Republici Srpskoj koja je donijela akcioni plan o primjeni *Zakona o ravnopravnosti polova* i to koliko je pohvalno za vlasti u Gradišci, jednako je poražavajuće za ostatak lokalnih zajednica u RS-u. I sam ovaj podatak govori o činjenici kako se i na koji način vodi računa o politikama rodne jednakosti i ravnopravnosti u našoj zemlji.

U ovom akcionom planu navodi se da je formirana Komisija pri Skupštini grada, kao i radna grupa za izradu i sprovođenje istog. Nema podataka o tome ko čini Komisiju, niti ko je u radnoj grupi. Imena osoba zaduženih za realizaciju ovog plana, kao i odgovornost za sprovođenje istog, su nepoznata. Na zvaničnoj stranici Grada Gradiške ne postoji niti jedan dio vezan za ovu tematiku. Ni u jednom Službenom glasniku grada Gradiške ne postoji izvještaj o radu ove Komisije, niti u usvojenom budžetu sredstva koja su namjenjena za implementaciju istog.

Podaci izneseni u ovom akcionom planu po pitanju zastupljenosti žena u Skupštini grada i radnim tijelima odražavaju stanje kakvo je na terenu iz godine u godinu. U gradskoj upravi je zaposleno 110 žena u odnosu na 101 muškarca, ali isto tako na rukovodećim položajima nema niti jedna žena. Od 11 službi i jedinica u gradskoj upravi ni na jednoj rukovodećoj poziciji nije žena. Napominjemo da se ove pozicije mijenjaju svake četiri godine, tj. da se nakon lokalnih izbora mijenja kompletna rukovodeća pozicija, ali stanje po pitanju zastupljenosti žena već godinama ostaje isto. Trenutno u Gradišci rade dvije direktorice javnih ustanova, to su vrtić i biblioteka, sfere koje su stereotipno „ženske“. U ostalim javnim ustanovama trenutno glavnu riječ vode muškarci.

Plan koji je naveden u ovom dokumentu nije realizovan, ili je djelimično realizovan, u smislu da su određene grupe žena koji su politički aktivne u vladajućoj strukturi promovisane kroz lokalne medije, dok ostale navedene planirane aktivnosti nisu sprovedene. Od planova za pet oblasti koje su navedene u akcionom planu, niti jedan nije sproveden. O realizaciji plana iz

¹¹ Čitav dokument se može preuzeti na <http://www.gradgradiska.com/wp-content/uploads/2019/04/akcioni-plan-rodne-ravnopravnosti.pdf>

oblasti javnog života, donošenja odluka i participacija govori već iznesen podatak - još uvijek niti jedna žena nije na rukovodećem položaju, nisu se organizovale edukacije oko aktivizma žena u učešću u javnom životu, nema formiranog udruženja žena koje bi se borilo za ravnopravnost, niti su urađeni bilo kakvi projekti na tu temu. Iz oblasti obrazovanja i sporta, od nekolicine ranije formiranih ženskih klubova niti jedan nije podržan, ni promovisan u Gradišci. Iz oblasti medija, održane su emisije na kojima su gostovale žene, ali su bile i tematski i sadržajno nedovoljne da bi se istakao značaj žene u društvu. Iz oblasti zdravstva, roditeljstva i socijalne zaštite niti jedan vid edukacije i pomoći ženama nije ostvaren.

Kada bismo sve ovo sumirali, došli bismo do zaključka da je veoma pozitivna stvar imati pripremljen i usvojen GAP, jer on predstavlja osnovu za dalji rad. Međutim, on je za sada, samo mrtvo slovo na papiru. Svaku od navedenih oblasti i aktivnosti koje su navedene u GAP Gradiška je moguće realizovati, ali je evidentan nedostatak kako zainteresovanosti, tako i političke volje.

5. ANALIZA GENDER AKCIONOG PLANA OPĆINE NOVO SARAJEVO ZA PERIOD 2018 – 2022. GODINA

Analiza stanja GAP-a Općine Novo Sarajevo¹² je rađena na osnovu dostupnih podataka. Izvori podataka su: Federalni zavod za programiranje razvoja, Federalni zavod za statistiku, Centralna izborna komisija BiH i administrativni podaci kojima raspolaže Općina Novo Sarajevo. Za potrebe izrade naše publikacije nisu sprovedena ciljana istraživanja kako bi se obezbijedili nedostajući podaci, nemamo podatke da li su korištene određene objavljene studije, izvještaji, niti kako i u kolikoj mjeri se ostvarila suradnja i razmjena podataka sa nevladinim sektorom, ustanovama, poduzećima u općini i mjesnim zajednicama. Također, nisu vršene analize potreba krajnjih korisnika ili zadovoljstva uslugama kroz ankete, intervjuje i druge oblike istraživanja.

¹² Čitav dokument se može preuzeti na GAP NS: <https://novosarajevo.ba/gender-akcioni-plan-opcine-novo-sarajevo-za-period-od-2018-do-2022-godine/>

Dostupni su podaci o stanovništvu, odnosu žena i muškaraca prema tri starosne grupe: 0-14, 15-64 i 65 i više. Evidentirana je razlika u ukupnom odnosu muškaraca i žena za sve starosne grupe u iznosu od 9% u korist žena. Iz perspektive rodne ravnopravnosti podaci o predškolskom obrazovanju bi mogli biti veoma interesantni. Međutim jedini predstavljeni podaci se odnose na broj predškolskih ustanova i broj rođene djece u određenom periodu.

U oblasti analize srednjeg obrazovanja nije jasan podatak da 14% djevojčica nije nastavilo sa srednjim obrazovanjem. Procenat sam po sebi izgleda vrlo zabrinjavajuće, ali je upitna njegova relevantnost, obzirom da je taj procenat rezultat razlike u broju upisanih učenika u osnovne i srednje škole na području općine. Dostupnost obrazovnih ustanova stanovnicima je omogućena i u susjednim općinama, te taj podatak ili ne treba tako predstaviti ili ga treba detaljno istražiti. Odmah nakon tog podatka imamo podatke iz državne statistike koja govori o manjoj stopi prelaska djevojčica na nivo srednjeg obrazovanja (stopa prelaska u srednju školu iznosi 98,2 za učenike i 95,6 za učenice), na što autori ove analize izražavaju zabrinutost i potrebu da se istraže uzroci, ali procenat od 14% se ne komentira. U dijelu planiranja strateškog djelovanja GAP-a, na zabrinutost i nepoznavanje uzroka se ničim nije odgovorilo.

GAP Općine Novo Sarajevo nije ponudio podatke razvrstane prema spolu o stanju u visokom obrazovanju. U okviru analize tržišta rada bilo je neophodno napraviti gradaciju po starosnim skupinama i uporednu analizu sa stepenom obrazovanja kako bismo mogli dobiti podatke vrlo važne u kontekstu rodne ravnopravnosti, a koje se odnose na kategorizaciju žena koje su dugotrajno nezaposlene, nezaposlenih žena preko 40 godina starosti ili sa niskim stepenom obrazovanja, mladih žena koje po prvi put traže posao, samohranih majki, žena samostalnih poduzetnica, žena iz ruralnih područja, pripadnica nacionalnih manjina, žena sa invaliditetom i sl. Svi ovi podaci su izostali, a smatramo da su za kvalitetnu analizu problema i potreba svih ovih skupina žena neophodni, kako bi se uopšte moglo razmišljati o strategijama pomoći.

Uporednom analizom podataka o glavnim djelatnostima poslovnih subjekata registriranih na području općine i stope zaposlenosti žena i muškaraca u pojedinim djelatnostima, gdje su žene generalno više zastupljene u uslužnim djelatnostima, a upravo te djelatnosti dominantno najzastupljenije na području općine, pri čemu je ipak nezaposlenost žena veća za 9%, mogao

se naglasiti i izvesti zaključak o vrlo neravnopravnom položaju žena na tržištu rada kako bi se naglasile i smjernice strateškog djelovanja ili barem objasnili razlozi ovog paradoksa koji se mogu ticati konteksta tržišta rada u susjednim općinama.

U rodno-odgovornoj analizi budžeta ovog GAP-a značajno je naglašena transparentnost u upravljanju javnim finansijama i programskoj orijentiranosti budžeta općine. Umjesto kritičnog osvrta na evidentno rodno-neodgovorno planiranje budžeta, veći dio obrade ove teme je posvećen opravdavanju zašto u programski orijentiranom budžetu imaju izdvojene samo tri stavke koje bismo mogli direktno povezati sa poboljšanjem stanja ravnopravnosti spolova u ovoj općini, a to su grantovi nezaposlenim porodicama, grantovi za jednokratne naknade za porodilje po rođenju blizanaca, trećeg i svakog narednog djeteta i grantovi za sufinansiranje troškova vantjelesne oplodnje, pri čemu nigdje u analizi nije dat podatak o broju korisnika ovih grantova.

Ono što je najindikativnije u ovom dijelu je pretenciozna i nesavjesno pogrešna upotreba određenih termina. Budžet općine je okarakteriziran kao razvojni u 2/3 svojih stavki, pri čemu nigdje nije naveden razlog takvog zaključka kao potvrde, niti objašnjenje šta se to podrazumjeva pod razvojnom, a šta pod nerazvojnom prirodom budžeta. Razvojna priroda budžeta je irelevantna sintagma za egzaktnu analizu. Taj nepotvrđeni zaključak, autori GAP-a sami dovode pod sumnju kada pojmove „kapitalni grantovi“ i „tekući grantovi“ koji su ipak egzaktni i jasno definirani u *Zakonu o budžetima FBiH* i *Pravilniku o računovodstvu budžeta institucija BiH* pogrešno upotrebljavaju u kontekstu programskih stavki budžeta. Jednokratna socijalna davanja se ne mogu svrstati pod kapitalne grantove. Apsolutno je izostala analiza izvršenja budžeta programskih stavki i njihovog uticaja kroz prizmu rodne ravnopravnosti. Nejasno su objašnjeni razlozi za izostanak iste, obzirom da je izvor potrebnih informacija unutar općinskih službi i, nerijetko, zakonski obaveznih izvještaja i evaluacija. Više kao općepoznata sugestija, nego kao konkretizirana aktivnost unutar strateškog cilja je navedena „potreba za jačanjem općinskih službi da u procesu planiranja svih programa i aktivnosti, pa tako i budžeta analiziraju stanje u svojoj oblasti, te da u odnosu na utvrđeno stanje utvrde mjere kojima će se osigurati da općina kroz svoje programe utječe na (ne)ravnopravnost spolova.“

Analiza stanja unutar GAP-a Općine Novo Sarajevo, osim što je vrlo površna, zbog činjenice da su izvori podataka vrlo oskudni i nekvalitetno analizirani, pristup izradi ovog dokumenta nije prilagođen specifičnosti općine. Općina Novo Sarajevo je gradska općina. Ne možemo je posmatrati izvan konteksta ostalih gradskih općina. Iako to nikad nije bilo detaljno analizirano, općepoznato je da su dnevne migracije u Sarajevu vrlo izražene. To nam govori da mjesto stanovanja, rada, obrazovanja, rekreacije stanovnika jedne općine, nije geografski ograničeno na područja iste. To znači da, ili nije dovoljno objašnjena baza podataka i metoda analize, ili je ova analiza apsolutno irelevantna. Vidjeli smo to na primjeru „14% djevojčica nije nastavilo sa srednjim obrazovanjem“. Kako? Gdje su djevojčice iz osnovnih škola sa područja općine? Ili na primjeru rodne strukture po poslovnim djelatnostima gdje imamo evidentan paradoks, muškarci iz Novog Sarajeva najviše rade u industriji, a industrija u Novom Sarajevu je jako malo zastupljena i opet muškarci zastupljeniji na tržištu rada. Čini nam se da je u pitanju više propagandni, nego metodološki pristup rodno-odgovornoj analizi budžeta iz 2018. godine za prvi GAP Općine Novo Sarajevo, a nakon usvojenog GAP-a usvojenim budžetima Općine iz 2019 i 2020. godine ne vidimo nikakav utjecaj *Gender akcionog plana* za dati period.

Biće interesantno napraviti kritički osvrt na budući GAP koji će u svom analitičkom dijelu morati obezbijediti evaluaciju prethodnog GAP-a. Sve upućuje na zaključak da je ovaj dokument sam sebi svrha, da nije jasno identificirao probleme, pa samim tim niti strateške aktivnosti. Također, zabrinjava činjenica da Općina Novo Sarajevo nema Plan kapitalnih investicija, jer bi taj plan bio interesantniji i prikladniji za analizu GAP-a nego sam budžet, jer bi budžet u tom smislu bio posljedica i ne bismo u GAP-u čitali o tome kako je utjecaj programskih stavki budžeta nemjerljiv ili teško mjerljiv. Kao posljedicu nepostojanja Plana kapitalnih investicija, a koji bi bio usklađen sa strateškim ciljevima GAP-a, imamo nesređene i nestrukturirane baze podataka, nemamo vremena za temeljita istraživanja, imamo neujednačenu i neuravnoteženu realizaciju projekata, forumuliranje investicijskih projekata van svake proporcije, u naletima, prema individualnim prioritetima vijećnika/ica, načelnika/ca ili trećih subjekata, nepostojanje definiranih kriterija niti prioriteta pri izboru i realizaciji općinskih aktivnosti. U tom smislu je teško očekivati od ovog dokumenta da ispuni svoju stvarnu svrhu.

Analiza ciljeva i aktivnosti Gender akcionog plana Općine Novo Sarajevo

U GAP općine Novo Sarajevo navedena su tri srednjoročna cilja koja se GAP-om žele postići:

Srednjeročni cilj 1 - Općinsko vijeće i općinske službe djeluju za ravnopravnost spolova
Srednjeročni cilj 2 - Unapređeno je stanje ravnopravnosti spolova na području Općine NS

Srednjeročni cilj 3 - Općina prati stanje i saraduje sa drugim akterima na unapređenju stanja ravnopravnosti spolova.

U dokumentu su navedene aktivnosti, nosioci odgovornosti, pokazatelji napretka, rokovi i izvori finansiranja. Međutim, čak i površnom analizom navedenog, jasno je da je riječ o dokumentu koji je pro forme sastavljen. Tako na primjer kod srednjoročnog cilja 2, očekivani rezultat 2.2. navodi smanjenje jaza između muškaraca i žena na tržištu rada, te se navode aktivnosti koje će dovesti do umanjenja tog jaza. Jedna od aktivnosti je „Analizirati razloge manje stope zaposlenosti i veće stope nezaposlenosti žena na području Općine“, a rok za izradu analize sa preporukama je septembar. Nigdje se ne navodi za šta će ta analiza služiti, ko će na osnovu nje dalje raditi, ako iko, te je evidentno da se analiza navodi kao sama sebi cilj. Nadalje, kod istog očekivanog rezultata, stoji i aktivnost „Analizirati mogućnosti za unapređenje kapaciteta predškolskih ustanova“ čime se jasno daje do znanja da su autori dokumenta, i bez prethodne analize, ustanovili da je nedovoljan kapacitet predškolskih ustanova jedan od razloga za veći broj nezaposlenih žena!? Svakako da se ne uzimaju u obzir žene koje nemaju djece ili žene čija djeca više ne potpadaju u predškolski uzrast, a i dalje su i stanovnice općine i nezaposlene.

Slično je i sa ostalim ciljevima i aktivnostima, pa se za srednjoročni cilj 3, kao jedan od očekivanih rezultata navodi i 3.1. da Općina promovira ravnopravnost spolova, a pokazatelj napretka u odnosu na prethodno stanje je to da općina obilježava 8.mart. Još je zanimljivije da je za ovu aktivnost kao izvor finansiranja naveden „budžet općine i partnerstvo“.

Obzirom da se u GAP Novo Sarajevo autori pozivaju na Statut Općine, smatramo indikativnim činjenicu da Statutom Općine Novo Sarajevo, koji se smatra osnovnim

dokumentom općine, nije predviđena opća garancija ravnopravnog tretmana i jednakih mogućnosti bez obzira na spol, rod i/ili bračni status, kao ni opća zabrana diskriminacije na osnovu spola/roda, seksualnog uznemiravanja, uznemiravanja na osnovu spola i nasilja na osnovu spola. Općina Novo Sarajevo se nije obavezala ni na promovisanje ravnopravnosti spolova, kao ni na razvrstavanje podataka po pripadnosti određenom spolu. Sve navedeno predstavlja neusklađenost sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH. Nadalje, primjetno je da Općina Novo Sarajevo ne primjenjuje rodno osjetljivo budžetiranje. U Općini Novo Sarajevo nema posebnih programa i poticaja za žene, pa tako ni posebnih sredstava za zapošljavanje žena, posebnih programa i projekata ženskog poduzetništva, posebnih programa i projekata formalnog i neformalnog obrazovanja žena i djevojčica, a općina Novo Sarajevo iz budžeta ne izdvaja ni sredstva za rad udruženja i fondacija žena tj. udruženja koja se zalažu za ženska ljudska prava. Postojanje GAP-a sa ciljevima koje smo naveli i aktivnostima ni najmanje ne daje nadu da će trenutna administracija promijeniti način tretiranja pitanja ravnopravnosti polova, sa ili bez GAP-a.

Prikaz rodne osjetljivosti aktuelnog statističkog Biltena sa posebnim osvrtom na Općinu Novo Sarajevo

Već na samom početku primjećuje se da broj stanovnika naveden u Biltenu, 64.077 nije razvrstan po spolu, tako da ne znamo broj žena u odnosu sa broj muškaraca. Ukupan broj stanovnika razvrstan je po godinama života i opet bez osvrta koliko je žena, a tabela prikazuje sljedeće:

Ukupno stanovnika 31.06.2019.godine	64.077
Od 0 do 14 godina	9546
Od 15 do 64 godine	42.633
Od 65 i više	11.898

Na teritoriji Novog Sarajeva na dan 31.12.2019. godine registrovano je 3686 poslovnih subjekata, od toga jedinice u sastavu poslovnih subjekata je 1213, a obrta je 1928. Ni ovdje se

ne navodi koliko je od privrednih subjekata u vlasništvu žena. Podjela po polovima navodi se kod prirodnog kretanja stanovništva po mjestu prebivališta (rođenih i umrlih) gdje se navodi da je od 588 rođenih, 263 je žensko rođene djece i 325 muških, te da je ukupan broj umrlih 757 i to 392 žene, 365 muških i 3 dojenčad, ponovno bez oznake spola.

Dio dokumenta o zaposlenosti i plaćama prema područjima, također bez razdvajanja po spolu navodi sljedeće: „Ukupan broj zaposlenih u 2019.godini je 147.848 radnika/ca dok je u 2019. godini bilo 152.394 što nam ukazuje na blagi porast zaposlenih. Prosječna plaća zaposlenih u 2018. godini je bila 1096 KM, dok je u 2019.godini prosječna plaća iznosila 1153 KM.“ Smatramo da bi mnogo svrsishodnije bilo razdvajanje po spolu zbog pregleda i podataka koliko imamo zaposlenih žena i na kojim radnim mjestima, te koliko su žene plaćene za isti posao koji i muškarci obavljaju. Nadalje, primjećujemo da je najviše zaposlenih u području trgovine na veliko i malo. Zaposlenost i plaće po općinama takođe nisu razvrstane po spolu.

Daljinom analizom dolazimo do segmenta Vrijednost izvršenih građevinskih radova prema vrsti investitora i tu je vidljivo da nedostaje ženski rod u naslovu, u tabeli, u dijelu za fizičke osobe također nedostaje spol osobe koja je investirala. Isto je kod sekcije „prevoz putnika“ kao i „dolasci i noćenja turista“. U sekciji koja se odnosi na osnovno obrazovanje, uprkos činjenici da žene čine oko 80% nastavnog kadra, ne navodi se da su nastavnice. Kod visokog obrazovanja stoji „Upisani studenti /Ukupno/Redovni studenti“ – ponovno ženski rod u potpunosti isključen, ne koristi se čak ni termin studentice, što ukazuje na odsustvo upotrebe rodno osjetljivog jezika. U oblasti socijalne zaštite također se ne pokazuje rodna senzitivnost, pa se određeni slučajevi intervencije kategorišu kao broj slučajeva – ukupno i žene. Kada pišu korisnici ponovo izostavljaju nastavak za ženski rod.

U ovoj kategoriji bi bilo zanimljivo vidjeti ko su uposlenici/e u institucijama socijalne zaštite, ko su osobe „ugroženi porodičnom situacijom“ – obzirom da se zna da su uglavnom žene te koje su izložene raznim oblicima ugrožavanja. Smatramo da se moraju početi unositi podaci o spolu osoba koje kao maloljetnici/ce koriste socijalnu zaštitu. Ova se primjedba odnosi i na punoljetne osobe. Generalni zaključak je da su ovim ispuštanjem pominjanja ženskog spola, ali i spolova općenito počinjene kardinalne greške koje onemogućavaju ozbiljnu analizu navedenih brojki, a time i izradu planova koji bi vodili temeljitim promjenama.

6. UMJESTO ZAKLJUČKA - KAKO DO RODNO SENZITIVNIH POLITIKA - GLAVNI NALAZI I PREPORUKE

Na osnovu svega o čemu je u ovom dokumentu bilo riječi, nekoliko stvari nam je postalo jasno:

- Unatoč postojanju razvijene gender politike u Bosni i Hercegovini, kao i domaćih i internacionalnih dokumenata koji je uspostavljaju i podržavaju, njeno praktično ostvarenje je nezadovoljavajuće.
- Podzastupljenost žena, rodno zasnovano nasilje, nizak stupanj svijesti o faktu rodne neravnopravnosti u društvu, kao i rodno zasnovana diskriminacija su problemi koji i dalje postoje na svim nivoima u bosanskohercegovačkom društvu.
- Neophodno je nastaviti napore na usklađivanju zakona, podzakonskih akata, javnih politika i praksi u ostvarivanju prava na zaštitu, kao i u dostupnosti pomoći i podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja u BiH.
- U svakom zakonu postoje kaznene odredbe za njihovo nepoštivanje i nesprovođenje od strane zaposlenih službenika u institucijama sistema, međutim iste se rijetko provode zbog neosvjешtenosti stanovništva.
- Postoji potreba da gender akcioni planovi na svim nivoima u BiH u budućnosti postanu bogatiji informacijama, precizniji i svrsishodniji u načinima na koje izražavaju osnovne ciljeve i mjere za ostvarenje ravnopravnosti spolova u društvu.
- Zvanični dokumenti u BiH (poput različitih oblika izvještaja) još uvijek pokazuju nedovoljno razvijenu upotrebu rodno senzitivnog jezika.
- Analizirani gender akcioni planovi su se, u sva tri slučaja - nivo države i općinski nivoi u entitetima – pokazali prikladnim za dalje unapređenje, što je slučaj i sa realizacijom ciljeva i mjera koje ističu.

Navedene spoznaje, pored informativnog karaktera, također ukazuju na pravac u kojem se gender politika i njena provedba u Bosni i Hercegovini moraju kretati kako bi ostvarila

potpuna rodna ravnopravnost u svim segmentima društva i na svim nivoima vlasti. Međutim, postavlja se pitanje da li su sve ove aktivnosti dostatne?

Svjedokinje smo da tekući stereotipi i društvene norme koče politički, socijalni i ekonomski napredak žena i ograničavaju njihovu sposobnost da u potpunosti učestvuju u mnogim profesijama. Kako bi se razumjela, ova diskriminacija se mora posmatrati kroz kontekst bosanskohercegovačkog društva u kojem dominiraju patrijarhalno naslijeđe i postkonfliktni tranzicijski politički i društveni procesi.

Žene se i dalje doživljavaju kao jeftina radna snaga i potiče ih se da rade tradicionalno i intelektualno nezahtjevne poslove poput čišćenja, čuvanja djece, organizacije događaja, iznajmljivanja stanova. One se žele zadržati u okvirima tradicionalne uloge žene-majke-domaćice, a onog momenta kada se odluče za poslovne/poduzetničke poduhvate i dalje najčešće same moraju brinuti o kućanstvu i odgoju djece. Od postanka do danas, žene su igrale jednu od ključnih uloga u svim sferama života. Lišiti ih njihovog prava da učestvuju u svim društvenim procesima je direktan atak na sve ono što one predstavljaju. Jačanjem svijesti o značaju i integriranjem žena u donošenje odluka jedno je od primarnih zadataka kada je u pitanju sprovođenje rodno senzitivnih politika.

Govoriti da im je mjesto isključivo u kuhinji ili da nisu dovoljno zainteresirane je krajnje nekorektno i ponižavajuće. Možda su žene nekad kuću shvatale kao svrhu svog bivstvovanja, ali su odgojile i generacije drugih žena koje odbijaju da budu uhvaćene u tu zamku. Dale su nam mogućnost izbora, iako je same tada nisu imale.

Nesporno je da danas žene imaju mnogo veća prava nego ranije i da su gender centri uradili ogroman posao, međutim ljudski i finansijski kapaciteti gender institucionalnih mehanizama su ograničeni, a nažalost ne postoje indicije da će se u skorije vrijeme povećati redovna budžetska ulaganja u tu svrhu. Stoga se institucionalni mehanizmi za rodna pitanja značajno oslanjaju na međunarodnu podršku i ulažu napore u pronalaženje dodatnih donatorskih sredstava. Paralelno s tim neophodno je nastaviti raditi na kontinuiranom obučavanju državnih službenika, izradi gender analiza, podnošenju redovnih inicijativa za usklađivanja propisa, te uvođenju posebnih mjera za postizanje ravnopravnosti polova, kao i podrška radu koordinacionih tijela uspostavljenih za praćenje važećih strategija i politika.

O AUTORICAMA, UREDNICI I AKADEMIJI ZA ŽENE

Autorice ove publikacije, kao i urednica, polaznice su programa “Žene za žene – ženskom solidarnošću do promjena“. U pitanju je grupa žena koje su vidljive i aktivne u svojim lokalnim zajednicama, i kao takve, kroz svoj angažman, prepoznate kao one koje svoje zajednice činim boljim mjestom za život. Neke od autorica su politički izuzetno aktivne, i nalaze se kao samostalne nezavisne kandidatkinje za načelnice i odbornice/vijećnice opština na listama, ili su na listama unutar svojih političkih stranaka na Lokalnim izborima 2020. One žene među autoricama koje nisu direktno politički aktivne, vidljive su i prepoznate kao društveno angažovane u svojim zajednicama i na svoje načine doprinose mijenjanju loših praksi. Dodatna prednost ove saradnje jeste činjenica da se autorice vrijednosno nalaze na različitim pozicijama unutar širokog ideološkog političkog spektra, što samo pokazuje da ženska saradnja i udruživanje jeste vrijednost koja je iznad političkih okvira.

Akademija za žene je nevladina organizacija u Bosni i Hercegovini čiji cilj je razvijanje i jačanje potencijala žena i mladih u svim sferama društva. Namjera je okupiti žene, ali i mlade oko Akademije, te u sklopu projektnih aktivnosti promovirati ljudska prava, demokratiju i rodnu ravnopravnost u društvu. Osvještavanjem i radom na pažljivo odabranim temama Akademija potiče razvoj kritičke misli, potragu za provjerenim izvorima informisanja, analizu trenutnih narativa, ističući potrebu za odgovornim i aktivnim uključenjem u društveno političke procese. Akademija za žene je otvorena za sve zainteresirane i predstavlja platformu koja je usmjerena na rješavanje društvenih i političkih pitanja s ciljem jačanja demokratskog društva u BiH.

Mi prakticiramo neformalno obrazovanje koje se bavi temama kao što su ljudska prava, građanski aktivizam, rodna ravnopravnost, politička i medijska pismenost žena i mladih u politici ili onih koji su zainteresovani za ulazak u politiku. Kroz različite aktivnosti želimo osnažiti naše ciljane grupe da kritički razmišljaju i učestvuju u društveno-političkim zbivanjima u BiH. Naše aktivnosti su usmjerene na obrazovanje, mentorstvo, povezivanje različitih aktera i podizanje javne svijesti, te buđenje svijesti o pravima, ali i obavezama nas kao pojedinaca/ki.

KORIŠTENA LITERATURA

1. Akcioni plan rodne ravnopravnosti opštine Gradiška, dostupan na <http://www.gradgradiska.com/wp-content/uploads/2019/04/akcioni-plan-rodne-ravnopravnosti.pdf>
2. Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine, https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2018/11/GAP-BiH-2018-2022_B.pdf
3. Gender akcioni plan općine Novo Sarajevo, <https://novosarajevo.ba/gender-akcioni-plan-opcine-novo-sarajevo-za-period-od-2018-do-2022-godine/>
4. https://skupstina.ks.gov.ba/sites/skupstina.ks.gov.ba/files/verifikacija_odluka_0.pdf
5. Primjena Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini u oblastima: podizanje javne svijesti (Član 8) pristupačnost (Član 9) jednakost pred zakonom (Član 12) pristup pravdi (Član 13) nezavisno življenje i uključenost u zajednicu (Član 19) obrazovanje (Član 24) zdravstvena zaštita (Član 25) žene sa invaliditetom (Član 6), dostupan na: <http://icva-bh.org/wordpress/wp-content/uploads/2015/07/Primjena-Konvencije-o-pravima-osoba-sa-invaliditetom-u-BiH.pdf>
6. Priručnik za ostvarivanje ravnopravnosti spolova na lokalnom nivou, dostupan na <https://www.osce.org/files/f/documents/e/3/216641.pdf>
7. Saša Gavrić (2020). Rodno senzitivni parlamenti. Dostupno na <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/16300.pdf>
8. Statistički bilteni sa stranice <https://zis.ks.gov.ba/preuzimanja/bilteni>
9. Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom FBiH, dostupna na [http://www.fbihvlada.gov.ba/file/Strategija%20za%20unapre%20enjenje%20prava%20i%20polo%20BEaja%20osoba%20s%20invaliditetom%20u%20Federaciji%20Bosne%20i%20Hercegovine%20\(2016.-2021.\)%20.pdf](http://www.fbihvlada.gov.ba/file/Strategija%20za%20unapre%20enjenje%20prava%20i%20polo%20BEaja%20osoba%20s%20invaliditetom%20u%20Federaciji%20Bosne%20i%20Hercegovine%20(2016.-2021.)%20.pdf)
10. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, dostupana na https://www.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet;jsessionid=6fe2f5cd6b1833082b871e2b6d122f50f86b34a0f19b8d60a634c9074e375bd7.e34TbxyRbNiRb40Lc3uPcheKaNuLe0?p_id_doc=14467